

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Ректор Південноукраїнського

національного педагогічного
університету імені

К.Д. Ушинського

проф. Андрій КРАСНОЖОН

«01» *Красножон* 2024 р.

ВИСНОВОК

Південноукраїнського національного педагогічного
університету імені К.Д. Ушинського щодо дисертації

Євченко Романа Ігоровича «Інституціоналізація лобізму в процесах
врегулювання політичних конфліктів», поданої на здобуття наукового

ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 Політологія,

в галузі знань 05 – соціальні та поведінкові науки,

затвердженої Вченою радою Південноукраїнського національного
педагогічного університету імені К. Д. Ушинського,

протокол №3 від 24 вересня 2024 р.

Присутні: завідувач кафедри політичних наук і права, д. політ. н., проф. Наумкіна С. М., д. політ. н., проф. Музиченко Г. В., д. політ. н., проф. Гедікова Н. П., д. політ. н., проф. Долженков О. О., доктор політ. н., доц. Ростецька С. І., д. ю. н., проф. Долженков О. Ф., д. ю. н. проф. Баймуратов М. О., д. ю. н. доц. Коффман Б. Я., к. політ. н., доц. Проноза І. І., к. політ. н., доц. Каменчук Т. О., к. політ. н., ст. викл. Дмитрашко С. А., к. політ. н., викл. Швець С. Л., к. ю. н., доц. Бутирін Є. О., к. ю. н., доц. Деревянкін С. Л., к. ю. н., доц. Шевчук Я. В., к. екон. н., доц. Полуяктова О. В.,

к. ю. н., викл. Чекмарьова Л. Ю., к. ю. н., викл. Єліферов О. Б., лаборант кафедри Варіченко Д.

Всього присутніх на засіданні кафедри **18 осіб**

3 присутніх – 5. доктори політичних наук та 4 кандидати політичних наук – фахівці за профілем поданої на розгляд дисертації.

Головуючий на засіданні кафедри політичних наук і права – доктор політичних наук, професор Гедікова Н. П.

Порядок денний:

Обговорення дисертаційного дослідження Євченко Романа Ігоровича на тему «Інституціоналізація лобізму в процесах врегулювання політичних конфліктів», поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 Політологія щодо його рекомендації для розгляду та захисту у разовій спеціалізованій вченій раді.

Рецензенти: к. політ. н., проф. Долженков О. О., к. політ. н., ст. викл. Дмитрашко С. А.

Слухали:

Обговорення дисертаційного дослідження Євченко Романа Ігоровича на тему «Інституціоналізація лобізму в процесах врегулювання політичних конфліктів», поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 Політологія щодо його рекомендації для розгляду та захисту у разовій спеціалізованій вченій раді.

Тема затверджена вченою радою Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського (протокол № 4 від жовтня 2021 року)

Науковий керівник – доктор політичних наук, професор Наумкіна Світлана Михайлівна.

Слухали: Доповідь здобувача ступеня доктора філософії Євченко Романа Ігоровича на тему «Інституціоналізація лобізму в процесах врегулювання політичних конфліктів», поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 Політологія.

Доповідач надав обґрунтування актуальності теми поданої дисертації, визначив мету, завдання, об'єкт та предмет дослідження, надав характеристику методам та методології, виклав основні наукові положення та висновки, що виносяться на захист, вказав науково-практичну значимість роботи, зазначив впровадження результатів дослідження.

У роботі досліджено феномен лобізму у динаміці, зважаючи на актуальні зміни кількісного та якісного складу акторів в політичній системі, та способи їх комунікації. У дослідженні зазначено, що зміни, що відбуваються в політичній системі, обумовили еволюцію лобізму від неконвенційної тіньової практики узгодження інтересів до ефективної конвенційної практики представництва інтересів зацікавлених груп. Зміни в інтерпретації лобізму що відбуваються в умовах інституціональних трансформацій дозволяють обґрунтовувати лобізм як складний багатофункціональний інститут політичної системи. Багатогранність цього поняття проявляється і в тому, що сучасний лобізм досліджують в значенні «соціальної технології», «комунікації із громадськістю», «засобу боротьби з корупцією», «інструменту інституціоналізації конфлікту груп», «форми публічних відносин», «явища політичного життя» та в інших.

Отже, сучасний лобізм виступає не тільки як феномен суспільного життя, але і як політико-правовий інститут держави. Тому актуальним завданням для сучасних держав є створення такого механізму регулювання лобізму, який розвивався б під контролем держави, але при цьому створював необхідні умови для самоорганізації інститутів громадянського суспільства :

як «суперник демократії»; дозволив би реалізувати принцип свободи недержавних структур; активізувати політичний процес за рахунок реалізації інтересів «зацікавлених груп»; був здатний мобілізувати конвенційну опозицію та виступити противагою бюрократії; створив би можливість представництва інтересів меншин як форму плюралізму.

Новітні практики інституціонального закріплення статусу лобізму з боку держави орієнтовані на забезпечення прозорості та відповідальності лобістів, запобігання корупції та зловживань, а з боку професійних лобістських структур – на забезпечення належного представництва інтересів та плюралістичної демократії, впливу на державну політику з метою запобігання монополізації.

Впровадження нових методів соціального управління, заснованих на взаємодії влади та суспільства, ефективному вирішенні конфліктів інтересів є одним із актуальних завдань в сфері регламентації лобіювання.

Отже, метою представленої дослідження є комплексний аналіз інституціоналізації лобізму як конвенційної системи практик представництва груп інтересів та врегулювання політичних конфліктів. Об'єктом дослідження є процес інституціоналізації лобізму в умовах плюралістичної демократії. Предметом дослідження є лобіювання як механізм представництва та врегулювання конфліктів інтересів в політиці.

Методологічна основа дослідження ґрунтується на системному підході, який передбачає поєднання загальнонаукових (аналіз та синтез, дедукції, індукції, узагальнення, порівняння) та спеціальних (метод соціального конструювання, моделювання, кейс-стаді метод та ін.) методів дослідження. Ключовими методами аналізу є структурно-функціональний та інституційний, які дозволяють розглядати явище лобізму та процес лобіювання в системі забезпечення стабільності та збалансованого розвитку політичного процесу. Інституційний підхід спирається на політико-правовий та порівняльний аналіз, що дозволяє досліджувати динаміку інституціоналізації лобізму та

моделі регламентації лобіювання, які віддзеркалюють форми та глибину взаємодії зацікавлених ресурсних груп та держави.

Структура політичного простору та форми взаємодії акторів досліджуються також за допомогою акторно-мережевого та структурно-інституційного аналізу. Широкого використання набуває діяльнісний підхід, який дозволяє акцентувати увагу на практичних аспектах реалізації цивілізованого лобізму, а також на дослідженні лобізму як форми політичної діяльності та соціальної практики. Елементом системного аналізу є аксіологічна парадигма дискурсу щодо демократичної цінності лобізму як організації представництва груп та вирішення конфліктів інтересів. Процес політичного визнання суспільної цінності лобізму як медіативної практики вирішення конфліктів призвів до трансформації сприйняття лобістської діяльності від низькорепутаційної до високопрофесійної, де поняття «лобізм» отримало нову змістовну якість через інтерпретацію його як «інструменту інституціоналізації конфлікту груп», «форми публічних відносин», «засобу боротьби з корупцією», «форми комунації з громадськістю», «технології управління».

Трансформації інтерпретації якості процесу лобіювання, що призвели до формування феномену «лобізму», досліджуються завдяки феноменологічному підходу.

У роботі приділено значну увагу аналізу змін у сфері лобізму, включаючи: розширення його медіативних та посередницьких функцій; забезпеченням комунікації між різними зацікавленими сторонами, включаючи державні інститути, приватний сектор, громадськість та міжнародні організації; набуттям лобістськими структурами можливостей політичного представництва та контролю завдяки інституціоналізації та професіоналізації; переосмислення цінності лобізму як механізму демократичного представництва та контролю; одним із важливих аспектів дослідження є інституціоналізація та професіоналізація лобістських структур, а також їх вплив на політичне представництво та контроль.

Все це пояснює не тільки популярність лобістських технологій, а і загалом, потенціал лобістських практик.

Наукова новизна роботи полягає у встановленні діалектичного зв'язку між процесами демократичного транзиту, інституційної кризи та розширенням функцій лобізму. Сучасний лобізм проявляється як елемент процедурної демократії в плюралістичному суспільстві, де різноманітні групи інтересів можуть брати участь у політичному процесі та впливати на його динаміку. Це дозволяє тлумачити лобізм як інститут демократичного представництва та врегулювання конфліктів, за умов дотримання стандартів інституціоналізації та регламентації. Конвенціоналізація лобізму, яка відбувається через процеси інституційного закріплення та професіоналізації, стає важливою складовою демократичного транзиту, коли лобістські практики забезпечують механізми та інструменти впливу зацікавлених груп на прийняття рішень владними структурами, сприяючи розвитку політичного процесу.

В роботі показано, що традиційні оцінки лобізму в межах шкали «ефективність-результативність» доповнюються критеріями «рівності» та «справедливості». Це є важливим для розуміння лобізму як інституту, що сприяє забезпеченню конкуренції та різноманітності поглядів, розробці обґрунтованих та ефективних рішень, а також вирішенню конфліктів шляхом забезпечення відкритості, прозорості та відповідальності в управлінні.

Традиційні моделі корпоративного лобіювання та лобістського плюралізму оновлюються внаслідок глобальних та глокальних процесів та встановлення: стандартів демократичного представництва; стандартів інституційного оформлення та конвенціоналізації лобістських практик; етичних стандартів лобіювання.

Одним із ключових моментів дисертації є реконцептуалізація ролі держави в процесі закріплення та регулювання лобістських практик.

В роботі досліджується амбівалентність державного інтересу щодо лобістських практик, яка проявляється в одночасному 1) запереченні

нерегламентованих практик як тіньових та 2) підтримці процесу інституціоналізації лобізму.

Процеси інституціоналізації та професіоналізації лобізму обумовили зміну в традиційних оцінках лобізму, які вибудовувалися в межах шкали «ефективність-результативність» за умов тіньових лобістських послуг, на визнання лобізму та доповнення оцінки його ефективності критеріями «рівності» та «справедливості», за умов дотримання стандартів інституціоналізації та регламентації.

Розвиток політичного лобізму слід розглядати в межах амбівалентної логіки політичного процесу. На практиці це проявляється в існуванні моделей організації лобізму: 1) елітарної корпоративної моделі з концентрацією впливу в руках невеликої групи осіб або організацій, які використовують ресурси для просування інтересів, та 2) егалітарної плюралістичної моделі, що підтримує ідею рівного доступу різних інтересів до процесу лобіювання з акцентом на відкритість політичного процесу.

В межах кожної моделі сформувалися сталі практики регулювання лобізму. Якщо корпоративна модель акцентує увагу на регулюванні лобіювання як послуги, то плюралістична модель контролює лобіста та ринок лобістських послуг. Це впливає на політико-правову практику використання та тлумачення понять «лобізму» та «лобіювання».

В роботі визначено, що процес лобіювання може тлумачитися як: неформальна діяльність, спрямована на досягнення інтересу; вплив конкуруючих груп інтересів на державні органи; ієрархічно побудована глибинною державою неконкурентна система монопольних груп; зусилля, спрямовані на зміну статус-кво в системі відносин; діяльність, спрямована на надання політичної та фінансової підтримки; специфічна політична, політико-правова, та навіть, маркетингова діяльність та глобальний бізнес в політичному просторі; переконлива комунікація; функція та легітимація представництва інтересів; процес приведення формальної влади у відповідність до влади фактичної.

А лобізм як явище отримує визначення: тіньового політичного життя; особистісного кулуарного спілкування; природного та життєво необхідного явища, що є елементом демократичного процесу; форми політичної діяльності; соціальної практики тиску, тобто форми законного впливу груп тиску на управлінські рішення державних органів з метою задоволення інтересів соціальних структур; соціальної технології; комунікації із громадськістю; засобу боротьби з корупцією; інструменту інституціоналізації конфлікту груп; та інших.

Отже, в тлумаченні лобізму співіснують ідеї, що лобізм це архаїчна форма просування інтересів, що базується на клієнтських та васальних залежностях, патронажі та сюзеренітеті, протекції монархів та фаворитизмі і, ідеї, що лобізм ґрунтується на повноваженнях представницьких органів влади.

В сучасному політичному дискурсі прийнято розглядати лобіювання в контексті процедурної демократії, де високим є попит на посередницькі функції за умов зменшення ролі масових ідеологічних партій.

Виходячи з препозиції, що демократія є системою компромісу конфліктних інтересів, дотримання правил та процедур в інституціоналізованій системі відносин для гарантування суспільного балансу, то лобіювання представляється як інституціоналізація конфліктних відносин, що передбачає постійну та жорстку конкуренцію акторів.

Обидві моделі організації лобізму вимагають відповідних механізмів регулювання та контролю для забезпечення процесу лобіювання.

Важливою є роль законодавства та нормативно-правових актів, які визначають рамки допустимого впливу лобістських груп та забезпечують захист інтересів громадськості. Таким чином, баланс між елітарною та егалітарною моделями організації лобізму стає ключовим фактором в розвитку демократичного процесу.

Важливим аспектом роботи є аналіз варіативності національних практик регулювання лобістської діяльності та їх відповідності міжнародним стандартам, що встановлюються такими організаціями, як Організація

Економічного Співробітництва та Розвитку (ОЕСР); Рада Європи; ЄС; Група держав по боротьбі з корупцією (GRECO); Рух «Transparency International».

Отже, визнання лобізму для подолання його тіньової природи формує програму дій більшості міжнародних організацій, які рекомендують державам впроваджувати єдині стандарти регулювання, покращуючи дизайн самого процесу вироблення політики, що ґрунтується на цінностях прозорості та участі.

В роботі також досліджено, як різні країни адаптують ці стандарти до своїх політичних систем, створюючи механізми для самоорганізації інститутів громадянського суспільства.

На національному рівні держави регламентують лобістську діяльність за допомогою: 1) державного нормативного регулювання – спеціальних законів про лобіювання з обов'язковими правилами та санкціями для лобістів та взаємодіючих з ними чиновників (США, Німеччина, Австралія, Канада, Литва, Латвія, Польща, Угорщина, Ізраїль, Франція, Мексика, Словенія, Австрія, Італія, Нідерланди, Чилі, Велика Британія, Ірландія, Бельгія, Іспанія та Грузія), 2) створення реєстрів лобістської діяльності, які існують трьох типів: добровільні (Іспанія, Румунія, Латвія), обов'язкові (США, Канада, Литва, Чилі, Ірландія, Франція) та умовні (ЄС після 2014 року); 3) саморегулювання, де лобісти самостійно встановлюють правила через кодекси поведінки з м'яким контролем. Вимоги до реєстрації сприяють переходу від м'якої до суворішої моделі регулювання. Відтак, стандарти регулювання закріплюються законодавчими та нормативними актами, кодексами поведінки, етичними стандартами, практичними платформами для лобіювання.

Практичне значення одержаних результатів визначається їх науковою новизною та полягає в можливості застосування їх у роботі державних органів, місцевих органів самоврядування та неурядових структур. Це дослідження відкриває нові горизонти для розуміння ролі лобізму як засобу політичного впливу та врегулювання конфліктів на різних рівнях влади. Результати дослідження можуть бути використані для підвищення ефективності

політичного процесу та формування збалансованих стратегій для вирішення конфліктів.

По закінченні доповіді питання задали:

Професор Гедікова Н. П. Виходячи з існування великої кількості моделей регулювання лобіювання, популяризації практик лобізму як технологій додання політичних конфліктів чи є об'єктивні засоби вимірювання надійності створюваних систем регулювання, оцінки їх прозорості, ефективності?

Відповідь Євченко Р.І.: Для порівняння систем регулювання та контролю виконання стандартів створюються системи вимірювання надійності регулювання лобізму, які представлені індексами (Офейма, Ньюмарка, Крепаза та Чарі, Холмана та Люнебурга, Рот, індекс прозорості лобізму Transparency International, Corruption Perceptions Index та інші). Результати порівняння законодавства шкалюються від високого до низького рівня залежно від включення в систему регулювання таких показників як: визнання лобізму як елементу демократії; прозорість та ефективність системи представництва інтересів; визначення правил лобіювання – механізму взаємодії груп інтересів з представниками влади та управління, що передбачають: унормування формування реєстрів стейкхолдерів та лобістів, консультаційних процедур, доступу до урядових будівель, «охолодження» для користувачів «обертювих дверей», вирішення конфліктів інтересів, політики інформування про тіньовий лобізм, політики щодо звітності з фінансування послуг лобіста чи лобістської структури, контроль держзакупівель та боротьбу з корупцією, прозорість та підзвітність публічних порядків та «законодавчого сліду», антикорупційні заходи.

Професор Баймуратов М. О.: Серед правил лобіювання, що включені в систему регулювання взаємодії груп інтересів з владою Ви визначаєте механізм контролю явища, відомого як «феномен обертювих дверей». Уточніть які саме механізми контролю цього явища передбачені в законодавствах держав світу?

Відповідь Євченко Р.І.: Явище «обертових дверей» в лобізмі стосується процесу переходу людей між державними посадами та приватним сектором. Це явище передбачає, що колишні державні службовці, політики, чиновники чи військові переходять працювати в компанії або організації, які займаються лобістською діяльністю. Або, навпаки, фахівці з приватного сектору займають посади в державних структурах чи в системах політичного представництва.

Ризики такого явища це конфлікт інтересів, обмеження демократії, корупція, користування службовим положенням.

Механізмами контролю «обертових дверей» у законодавствах більшості країн є часове обмеження та регулювання переходу посадових осіб між державними посадами та приватним сектором, зокрема до лобістських організацій. Основні механізми включають: 1) перехідний період («період охолодження»), коли законодавство вимагає, щоб колишні державні службовці або політики не могли працювати в лобістських організаціях або приватних компаніях, які ведуть справи з державою, протягом певного часу (наприклад, 1-3 роки після залишення посади); 2) обмеження на участь у лобістській діяльності, тобто заборона на лобіювання або будь-які форми взаємодії з колишніми колегами чи державними установами, з якими особа працювала, для уникнення конфлікту інтересів; 3) звітування про діяльність, тобто колишні посадовці зобов'язані подавати декларації про свою професійну діяльність після завершення державної служби, включаючи інформацію про працевлаштування в приватному секторі чи роботу у сфері лобіювання; 4) механізми контролю з боку державних органів через створення обов'язкових реєстрів звітності та створення спеціальних регулюючих органів або комісій, що здійснюють моніторинг і контроль за дотриманням правил переходу з державної служби в приватний сектор, а також 5) штрафні санкції Ідверей. Ці механізми спрямовані на запобігання конфлікту інтересів, корупції та зловживанням впливом у процесі переходу між державним та приватним секторами.

Доцент Проноза І. І.: Сьогодні розрізняють поняття «високий» та «низовий» лобізм. Чи могли б Ви охарактеризувати стратегії, які зазвичай використовуються в «високому» лобізмі для впливу на державні органи та уряди, і як вони відрізняються від підходів, що застосовуються в «низькому» лобізмі?

Відповідь Євченко Р.І.: У сучасному політичному процесі поняття «високий» та «низовий» (так званий «астротурфінг») лобізм стали важливими для розуміння різних підходів до представництва інтересів. «Високий» лобізм зазвичай асоціюється з великими корпораціями, професійними лобістськими організаціями та глобальними інституціями, які мають доступ до державних органів і урядів на національному або міжнародному рівнях. Стратегії високого лобізму включають: 1) прямий контакт з урядовцями, коли професійні лобісти регулярно проводять зустрічі з міністрами, членами парламенту, іншими високопосадовцями для впливу на законодавство або державну політику; 2) використання аналітики та досліджень з метою формування соціально обґрунтованих позицій для забезпечення суспільної підтримки інтересів великих корпорацій; 3) фінансування виборчих кампаній, коли донори та інтереси корпорацій можуть фінансувати політичні кампанії в обмін на доступ до політиків і сприяння їхнім інтересам; 4) «високий» лобізм часто включає об'єднання з іншими групами впливу для створення ширших коаліцій, що мають спільну мету, для впливу на політичне рішення.

У свою чергу, «низовий» лобізм, відомий як астротурфінг, використовує зовсім інші стратегії, які більшою мірою спираються на створення імітації (ілюзії) підтримки з боку громадськості. Основні риси та стратегії низового лобізму включають: 1) формування масових рухів, адже астротурфінг намагається створити вигляд масштабного громадського руху через організацію мітингів, демонстрацій або онлайн-кампаній, які зазвичай фінансуються або керуються прихованими політичними чи корпоративними інтересами; 2) використання соціальних медіа, коли «низовий» лобізм широко використовує соціальні платформи для мобілізації громадської думки,

поширення петицій, мемів або вірусного контенту для тиску на владу;

3) маніпуляція громадською думкою, коли часто використовуються техніки маніпуляції інформацією, щоб спонукати суспільство до певних дій або формування позитивного/негативного ставлення до політичних ініціатив;

4) створення фальшивих громадських організацій, коли «низовий» лобізм часто включає створення організацій або рухів, що виглядають як ініціативи «знизу», але насправді є інструментом лобістських або корпоративних інтересів.

Таким чином, ключовою відмінністю між «високим» та «низовим» лобізмом є підходи до впливу: високий лобізм використовує прямі, професійні методи через законодавчі та урядові канали, тоді як низовий лобізм намагається створити видимість громадської підтримки через маніпуляцію громадською думкою та використання масових рухів.

Доцент Каменчук Т. О.: Надайте стисло характеристику прийнятому в 2024 році в Україні Закону «Про лобіювання».

Відповідь Євченко Р.І.: Закон України «Про лобіювання» було прийнято 23 лютого 2024 року в результаті тривалого обговорення великої кількості проєктів. Закон набрав чинності 14 березня 2024 року, але вводиться в дію через два місяці з дня початку функціонування Реєстру прозорості, але не пізніше 1 січня 2025 року (за винятком окремих положень). Закон визначає правові засади лобіювання в Україні та регулює відносини, що виникають під час лобіювання. Лобіюванням визнано діяльність, що здійснюється фізичною або юридичною особою з метою впливу / спроби впливу на суб'єктів правотворчої діяльності та суб'єктів правотворчої ініціативи в комерційних інтересах бенефіціара (за винагороду або з оплатою фактичних витрат), або у власних комерційних інтересах особи та стосується предмета лобіювання. Законом визначено, що суб'єктом лобіювання може бути: фізична особа з повною цивільною дієздатністю; юридична особа приватного права, зареєстрована за законодавством України; та, навіть, іноземна юридична особа, яка має на території України своє представництво відповідно до Закону

«Про зовнішньоекономічну діяльність».

Особлива роль відводиться Формуванню Реєстру прозорості. Зазначається, що особа набуває статусу суб'єкта лобіювання з дня внесення до Реєстру запису про її реєстрацію суб'єктом лобіювання.

Предметом лобіювання визнано нормативно-правовий акт, щодо планування розроблення, прийняття якого суб'єкт лобіювання здійснює вплив (спробу впливу).

Бенефіціаром лобіювання визнається в тому числі іноземна держава, поряд з фізичною, юридичною особами або їх групами, у комерційних інтересах яких здійснюється лобіювання.

Закон передбачає перелік сфер діяльності, що не вважаються лобіюванням. Це представництво зовнішньополітичних інтересів органами дипломатичної служби; народна ініціатива на референдумах; діяльність суб'єктів у сфері медіа та електронних комунікацій; діяльність політичних партій та місцевих організацій партій; діяльність кандидатів на виборні посади на виборах Президента, виборах народних депутатів та місцевих виборах, пов'язана з їхньою участю у виборчому процесі; наукова та науково-технічна діяльність; професійна діяльність адвокатів; реалізація права на мирні зібрання та ін.

Принципами лобіювання визначені: законність, прозорість, підзвітність, відповідальність, професійність та етичність. Зокрема, принцип прозорості передбачає, що інформація про здійснення лобіювання підлягає оприлюдненню, а лобіювання здійснюється виключно особою, яка отримала статус суб'єкта лобіювання та відомості про яку внесено до Реєстру прозорості, адміністратором якого є Національне агентство з питань запобігання корупції.

Закон «Про лобіювання» визначає методи лобіювання, до яких належать: пряма чи опосередкована комунікація з об'єктом лобіювання щодо питань, пов'язаних з предметом лобіювання; підготовка та розповсюдження реклами, пропозицій, документів, аналітичних матеріалів, результатів

соціологічних досліджень з питань, пов'язаних з предметом лобіювання; запрошення об'єкта лобіювання для участі у зустрічах, конференціях; організація проведення публічних заходів, кампаній, що пов'язані з предметом лобіювання; інші методи, не заборонені законами, які полягають у здійсненні суб'єктом лобіювання впливу (спроби впливу) на об'єкт лобіювання щодо предмета лобіювання.

Відповідно до Закону не може бути предметом лобіювання нормативно-правовий акт щодо: оголошення загальної або часткової мобілізації; введення воєнного стану; оголошення за поданням Президента стану війни і укладення миру; використання Збройних Сил України та інших військових формувань; введення надзвичайного стану; оголошення місцевостей зонами надзвичайної екологічної ситуації; зміни території України; амністії.

Закон встановлює, що лобіювання має здійснюватися на підставі договору лобіювання. Юридичні особи — суб'єкти лобіювання, які є громадськими об'єднаннями, іншими неприбутковими підприємствами, установами та організаціями, можуть здійснювати лобіювання без укладення договору лобіювання.

В документі не чітко відмежована професійна, оплачувана діяльність з лобіювання інтересів клієнтів від роботи громадських організацій, зокрема антикорупційних та тих, які просувають політичні реформи, зміни виборчого законодавства. Представники громадського сектору робили публічну заяву з критикою низки положень законопроекту, вимагали передбачити, що дія закону про лобіювання не поширюється на здійснення та захист громадянами прав і свобод, гарантованих Конституцією та законами України, і на діяльність неприбуткових організацій та неприбуткових установ, зокрема громадських об'єднань. Утім, у фінальній версії документу ці вимоги не повністю враховані.

Закону регулює питання звітності суб'єктів лобіювання в Україні та визначає вимоги до подачі фінансових і діяльнісних показників. Звітність подається двічі на рік, в електронному форматі і охоплюють всі сфери

лобіювання. Зміст звіту включає: ідентифікаційні дані суб'єкта лобіювання, ідентифікаційні дані клієнта або іншого бенефіціара; відомості про бенефіціара, якщо лобіювання здійснюється без укладення договору; предмет і об'єкт лобіювання; фінансові показники, а саме вартість договорів лобіювання в діапазонах: до 100 тисяч гривень; від 100 тисяч до 1 мільйона гривень; від 1 мільйона до 10 мільйонів гривень; понад 10 мільйонів гривень; суми коштів, отриманих від клієнта за кожним договором, і суми коштів, витрачених за кожною сферою лобіювання, із зазначенням діапазонів; розмір внесків на підтримку партій або до виборчих фондів із зазначенням розмірів і дати здійснення внесків; інформацію про зустрічі та комунікації з об'єктами лобіювання, що займають відповідальне або особливо відповідальне становище. Для впровадження закону в життя та введення в дію ще потрібно буде створити сам реєстр прозорості (не пізніше 1 січня 2025 року) та ухвалити кілька підзаконних актів, зокрема порядок ведення реєстру та Правила етичної поведінки суб'єктів лобіювання, які мають бути затверджені Кабінетом Міністрів після проведення публічних консультацій із заінтересованими особами. Ці правила за законом є обов'язковими лише для суб'єктів лобіювання, а варто було б поширити їх дію і на іншу сторону – на органи державної влади та їх посадових осіб.

В процесі обговорення дисертації виступили:

Науковий керівник: доктор політичних наук, професор Наумкіна Світлана Михайлівна.

Наукове дослідження Євченко Романа Ігоровича «Інституціоналізація лобізму в процесах врегулювання політичних конфліктів» можна охарактеризувати як міждисциплінарне. Дослідження виконано в рамках науково-дослідницької теми кафедри політичних наук і права Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» «Трансформаційний процес в Україні: основні проблеми та умови їх вирішення» (номер державної реєстрації 0109U000215). *Актуальність дослідження* обумовлена зростаючим впливом зацікавлених

груп та корпорацій на політичний процес. Тема залишається недостатньо дослідженою в Україні. *Мета роботи* полягає у виявленні сутності інституціоналізації лобізму як системи практик представництва інтересів та врегулювання політичних конфліктів. Щодо *новизни роботи*, то хочу підкреслити, що автор уперше встановив діалектичний зв'язок між демократичним транзитом, інституційною кризою та розширенням функцій лобізму, детермінованих «раціональною дією груп». Важливим аспектом новизни є реконцептуалізація ролі держави у закріпленні та регулюванні лобістських практик: з одного боку, держава заперечує нерегламентовані практики як тіньові та корупційні, а з іншого — підтримує інституціоналізацію лобізму для використання його медіативного потенціалу. Висновки та обґрунтовані положення новизни роботи відкривають можливість для практичного використання результатів дослідження.

Вважаю, що робота Євценко Р.І. має завершений характер і може бути рекомендована до оприлюднення та захисту.

Виступили **рецензенти** наукової роботи.

Рецензент – доктор політичних наук, професор Долженков Олег Олександрович. За змістом дисертаційна робота Євценко Романа Ігоровича «Інституціоналізація лобізму в процесах врегулювання політичних конфліктів», представлена на здобуття наукового ступеня доктора філософії, повністю відповідає спеціальності 052 Політологія. Актуальність теми дисертаційного дослідження обумовлена зростаючими темпами та інтенсивністю впливу зацікавлених груп та великих корпорацій на політичний процес й формат сучасних соціально-політичної комунікацій. В таких умовах важливо розуміти не тільки механізми та наслідки лобістської діяльності, але і форми контролю та стандартизації. Важливим доробком роботи є аналіз процесу політичного визнання суспільної цінності лобізму як медіативної практики вирішення конфліктів, що призвело за визначенням автора «до трансформації сприйняття лобістської діяльності від низькорепутаційної до високопрофесійної, де поняття «лобізм» отримало нову змістовну якість через

інтерпретацію його як «інструменту інституціоналізації конфлікту груп», «форми публічних відносин», «засобу боротьби з корупцією», «форми комунікації з громадськістю», «технології управління».

Позитивно оцінюючи подану дисертацію, слід зауважити на наступному: хоча теоретична та емпірична частини роботи є добре структурованими та надають можливість автору робити глибокий порівняльний аналіз різних політико-правових практик та моделей регламентації, на наш погляд практика лобіювання в Україні є недостатньо розгорнутою, хоча автор і приділяє їй увагу у третьому розділі. Бажано було би мати більш докладне дослідження конкретних випадків лобістської діяльності саме в Україні. В якості питання до здобувача саме під час захисту, бажано було б почути авторське розуміння різниці понять «групи інтересу» та «групи тиску». Автор використовує ці поняття як операційні та змістовні концепти без власного пояснення.

Водночас вважаю, що висновки відповідають завданням дослідження і мають обґрунтований характер. Робота має достатній рівень публічного обговорення та презентації через публікацію наукових статей та тез конференцій. Вважаю, що робота може бути рекомендована до захисту.

Відповідь Євченко Р.І.: Дякую шановному рецензентові за схвальний відгук та зауваження.

Стосовно зауваження про те що, практика лобіювання в Україні є недостатньо представлена в роботі. В Україні лобізм є відносно новим і недостатньо інституціоналізованим явищем. Це ускладнює збір достовірного та репрезентативного емпіричного матеріалу, оскільки багато аспектів лобіювання залишаються непомітними або неформальними. По-друге, українське суспільство та політична система перебувають у процесі демократичного транзиту, що супроводжується інституційною кризою та недостатньо розвиненими структурними формами лобіювання. В таких умовах емпіричні дані не повністю відображають реальну картину лобістської діяльності. Окрім того, з метою виявлення ефективних традиційних та

новітніх практик регулювання лобізму та оцінки його потенціалу в демократичному представництві, були детально проаналізовані практики політико-правового регулювання лобізму в різних країнах, як з ретроспективної, так і з перспективної точок зору. Особлива увага приділена країнам з усталеними моделями, таким як США, Німеччина, Франція, Велика Британія, Канада, а також Ізраїль, Угорщина, Грузія та ще два десятки інших країн, практики яких розглянуті у роботі. Такий підхід дозволяє врахувати глобальні тенденції та порівняти український досвід із зарубіжним, навіть за умов недостатньої кількості місцевих емпіричних даних.

Стосовно розуміння різниці понять «групи інтересу» та «групи тиску». Група інтересів розглядається мною як потенційна група тиску, якою вона може стати, коли вдається до лобіювання або звертається до лобіста, здатного активувати її ресурс. Отже, група тиску – це соціальний актор, який здійснює тиск на органи влади з метою забезпечення та захисту інтересів. Щоб включити в категорію груп тиску ту чи іншу групу, вона повинна мати ресурси. Ресурсність групи – потенціал, що дозволяє впливати на процес прийняття політичних рішень. Передусім мова повинна йти про наявний соціально-політичний капітал групи, її об'єктивні ресурси – здатність до самоорганізації (чисельність, вікові та статусно-економічні характеристики, формат локалізації) та суб'єктивні характеристики (рівень представленості у владі, інституційні, інформаційні та комунікаційні можливості). Під ресурсністю можна розуміти: 1) утилітарні ресурси – «три Б»: банкноти, банкети та блондинки; 2) ресурси сили (позбавлення благ, політичний тиск, шантаж); 3) ресурси переконання (звертання до почуттів честі, моралі, професіоналізму, обов'язків).

**Рецензент – кандидат політичних наук, старший викладач
Дмитрашко Світлана Анатоліївна.**

Зважаючи на триваючу дискусію щодо природи та функцій лобізму, важливим є дослідження його ролі у формуванні демократичних процесів. Досвід, які здобули країн у цій сфері є цінним джерелом для адаптації

найкращих практик у національне законодавство та політичну систему України. Таким чином, дослідження лобізму та лобіювання як механізм представництва та врегулювання конфліктів інтересів в політиці є своєчасним і необхідним. Визначаючи мету роботи як «виявлення сутності процесу інституціоналізації лобізму як конвенційної системи практик представництва груп інтересів та врегулювання політичних конфліктів», автор розглядає лобізм не лише як тіньову практику, що асоціюється з корупцією, але як складний та багатофункціональний інститут, який має позитивний потенціал для демократичного розвитку. Такий підхід дозволяє детально зрозуміти трансформації, що відбуваються у сучасних політичних системах, де лобізм еволюціонує від маргінальної діяльності до конвенційної практики, інтегрованої в офіційні механізми прийняття рішень. Одним з ключових аспектів дисертаційного дослідження є аналіз інституціоналізації лобізму через призму структурно-функціонального та інституційного підходів. Це дозволяє автору розглядати лобізм у контексті забезпечення стабільності та збалансованого розвитку політичних процесів, а також як інструмент врегулювання конфліктів інтересів.

Автор глибоко досліджує феноменологічні аспекти лобізму, що дозволяє виділити такі важливі його функції, як медіативна та посередницька діяльність, комунікація між різними зацікавленими сторонами та вплив на політичне представництво. Значна увага приділяється також питанням професіоналізації та інституціоналізації лобістських структур, що дозволяє зрозуміти, як ці процеси впливають на політичну динаміку та сприяють формуванню нових стандартів демократичного представництва.

Водночас, вважаю за потрібне задати уточнююче питання. В роботі йдеться про завдання створення такого механізму регулювання лобізму, який «розвивався б під контролем держави, але при цьому створював умови для самоорганізації інститутів громадянського суспільства – як «суперник демократії»; дозволив би активізувати політичний процес за рахунок реалізації інтересів «зацікавлених груп»; був здатний мобілізувати конвенційну

опозицію та виступити проти вагою бюрократії; створив би можливість представництва інтересів меншин як форму плюралізму». Виходячи з цього важливою є авторська оцінка проявів ціннісного потенціалу лобізму як «заміщення представництва». Чи є «заміщення представництва» демократичною цінністю на думку автора?

Водночас, вважаю, що робота ґрунтовна, закінчена, має доведену наукову новизну, наукову цінність та може бути рекомендована до захисту.

Відповідь Євченко Р.І.: Дякую рецензентові за увагу та приділений час, і за поставлене питання.

Ціннісний потенціал лобізму передусім пов'язаний з його функціями: 1) посередництво між суспільством та державою; 2) медіація та запобігання конфліктам; 3) підвищення прозорості та підзвітності влади; 4) покращення якості прийнятих рішень через експертизу та інформацію. Такі визнання цінності лобізму не є вичерпними і не є загальноприйнятими, так само, як і визначення цінністю такої функції як «заміщення представництва».

Поняття «заміщення представництва» зазвичай використовується для опису явища, коли інституційні або неінституційні суб'єкти (такі як лобістські групи, громадські організації, інші впливові групи) починають виконувати функції, які традиційно належали до сфери діяльності обраних представників, таких як політики чи державні установи.

Це може проявлятися у ситуаціях, коли групи інтересів або лобісти беруть на себе роль у висловленні та захисті інтересів певних соціальних груп чи спільнот, заміщуючи або доповнюючи функції офіційних представників. Причини такого заміщення можуть включати недовіру до офіційних інститутів, слабкість або неефективність системи політичного представництва, або ж потребу в більш специфічному та експертному захисті інтересів, який традиційні політичні інститути не можуть забезпечити.

Таким чином, «заміщення представництва» відображає ситуацію, коли реальне представництво інтересів громадян частково або повністю здійснюється через альтернативні канали, а не через офіційно обрані органи

влади. Тут є низка проблем: зменшення легітимності офіційних інститутів; нерівний доступ до впливу; підрив демократичної відповідальності; корупційні ризики та інші .

Нейтралізація цих загроз, пов'язаних із заміщеним представництвом, потребує комплексного підходу, що включає: забезпечення прозорості процесу прийняття рішень; розвиток законодавчих механізмів, які забезпечують рівний доступ різних груп до процесу прийняття рішень, а також впровадження жорсткого регулювання лобістської діяльності; встановлення чітких механізмів контролю та звітності для лобістів і груп інтересів, що забезпечить прозорість їхньої діяльності і відповідальність за їхній вплив на політику; створення та суворе дотримання антикорупційних законів, обмеження можливостей для лобістів і забезпечення публічної звітності всіх сторін, що беруть участь у процесі прийняття рішень.

Саме в цьому напрямку розвивається стандарти регулювання лобізму, які запропоновані в рекомендаціях Організації Економічного Співробітництва та Розвитку (ОЕСР); Ради Європи; ЄС; Групи держав по боротьбі з корупцією (GRECO); Руху «Transparency International».

Доктор політичних наук Наумкіна Світлана Михайлівна (науковий керівник).

Наукове дослідження Євченко Романа Ігоровича «Інституціоналізація лобізму в процесах врегулювання політичних конфліктів» можна охарактеризувати як міждисциплінарне. Дослідження виконано в рамках науково-дослідницької теми кафедри політичних наук і права Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» «Сучасні виклики соціально-політичного розвитку: політико-правові та соціально-економічні виміри» (номер державної реєстрації 0120U00021).

Актуальність дослідження обумовлена зростаючим впливом зацікавлених груп та корпорацій на політичний процес. Тема залишається

недостатньо дослідженою в Україні. Мета роботи полягає у виявленні сутності інституціоналізації лобізму як системи практик представництва інтересів та врегулювання політичних конфліктів. Щодо новизни роботи, то хочу підкреслити, що автор уперше встановив діалектичний зв'язок між демократичним транзитом, інституційною кризою та розширенням функцій лобізму, детермінованих «раціональною дією груп». Важливим аспектом новизни є реконцептуалізація ролі держави у закріпленні та регулюванні лобістських практик: з одного боку, держава заперечує нерегламентовані практики як тіньові та корупційні, а з іншого — підтримує інституціоналізацію лобізму для використання його медіативного потенціалу. Висновки та обґрунтовані положення новизни роботи відкривають можливість для практичного використання результатів дослідження. Вважаю за доцільне рекомендувати дисертаційне дослідження Євченко Р. І. до захисту.

В обговоренні взяли участь і виступали:

Доктор політичних наук, професор Гедікова Н. П.:

Представлена робота є актуальним та значущим внеском у політичну науку. Дослідження надає глибоке розуміння різноманітних аспектів лобізму та лобіювання, враховуючи сучасні аспекти медіації для запобігання конфліктам, розширюючи уявлення про механізми організації представництва та захисту інтересів в демократичному суспільстві. Положення новизни, сформульовані автором, свідчать про оригінальність проведеного дослідження. Робота виконана на високому науковому рівні, відповідно до цілей та завдань, сформульованих автором та відповідає всім вимогам, що пред'являються до такого рівня кваліфікаційних робіт. Дослідження практик інституціоналізації лобізму дозволило авторові отримати цінні знання, які можуть бути використані для підвищення рівня політичної культури громадян та забезпечення прозорих механізмів представництва. Висновки характеризують результати вирішення поставлених задач та їх наукову новизну. Вони логічно сформульовані, підтверджені змістом використаного матеріалу дослідження, узагальнюють його результати та обумовлюють

запропоновані авторські рекомендації. Дисертаційна робота повною мірою відповідає вимогам, які висуваються до такого рівня досліджень, і тому вважаю, що може бути рекомендована до публічного захисту.

Кандидат політичних наук, доцент Проноза І. І.:

Тема дисертаційного дослідження «Інституціоналізація лобізму в процесах врегулювання політичних конфліктів» актуальна та важлива в контексті сучасних політичних процесів. Метою роботи є виявлення сутності інституціоналізації лобізму як системи практик представництва груп інтересів та регулювання політичних конфліктів. Це цілком відповідає сучасним тенденціям у політичних науках, де роль лобізму та його ефективність стають все більш значущими. Дослідження передбачає розв'язання кількох ключових завдань, зокрема систематизацію концептуально-теоретичних підходів, дослідження політико-правових практик, формування теорії «політичного лобізму», а також аналіз трансформації методологічних підходів. Важливими є також завдання оцінки ефективності регулювання лобізму та визначення його потенціалу як механізму демократичного представництва. Виділення змін у логіці інтерпретації лобізму, оцінка його функцій та професіоналізації, а також розгляд державної ролі в інституціоналізації є надзвичайно важливими для розуміння сучасних викликів у цій сфері. Методи «кейс-стаді» та аналіз стратегічних пріоритетів для України в умовах євроінтеграції забезпечують практичну цінність дослідження.

Дослідження має потенціал суттєво вплинути на розвиток політичної науки в Україні, забезпечуючи глибоке розуміння процесів інституціоналізації лобізму та його ролі в демократичних системах. Практичні результати роботи можуть бути корисними для державних органів, місцевого самоврядування та неурядових організацій у формуванні ефективних стратегій для управління політичними конфліктами та підвищення прозорості політичних процесів.

З урахуванням високого наукового рівня та актуальності теми, дисертація Євценка Романа Ігоровича є гідною для розгляду і захисту в спеціалізованій вченій раді на присвоєння ступеня доктора філософії.

УХВАЛИЛИ:

1. Прийняти висновок щодо дисертаційного дослідження Євченко Романа Ігоровича «Інституціоналізація лобізму в процесах врегулювання політичних конфліктів», поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 Політологія, в галузі знань 05 – соціальні та поведінкові науки

ВИСНОВОК

Обґрунтування вибору теми дисертації. Тема дисертації Євченко Романа Ігоровича є актуальною та сфокусованою на сучасних проблемах регулювання лобіювання на рівні національних держав та наднаціональних організацій, які застосовують лобістські практики для забезпечення демократичних процедур, представництва інтересів зацікавлених груп та запобігання конфліктів. Дослідження сутності процесу інституціоналізації лобізму як конвенційної системи практик представництва груп інтересів та врегулювання політичних конфліктів має не тільки важливий теоретичний вимір, але і значне практичне значення. Особливе значення результати дослідження мають для країн Східної Європи, в тому числі для України, які адаптують традиційні механізми регулювання лобізму в умовах реінтеграційних процесів, вирішуючи завдання прозорого забезпечення інтересів суб'єктів лобістської діяльності різного рівня під контролем держави. Дослідження орієнтовано на виявлення необхідних чинників прозорого функціонування лобістських практик, які в умовах реконцептуалізації лобізму розглядаються як такі, що створюють умови для самоорганізації інститутів громадянського суспільства. Дослідження також розкриває варіативність традиційних та новітніх практик регулювання та контролю лобізму, висвітлює процес створення політико-правових стандартів такого регулювання та їх адаптації в умовах національних реалій. Важливим елементом роботи є увага до процесу інституціоналізації та забезпечення регулювання лобізму в Україні.

Тема затверджена Вченою радою Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського 28.10.2021 року, протокол № 4.

Об'єктом дослідження є процес інституціоналізації лобізму в умовах плюралістичної демократії. Предметом дослідження є лобіювання як механізм представництва та врегулювання конфліктів інтересів в політиці.

Дисертантом детально розглянуті наукові джерела, що охоплюють проблеми зародження та функціонування практик лобіювання, проблеми переоцінки значимості феномену лобізму для представництва інтересів, а також проблеми політико-правового забезпечення регулювання лобістських практик. Результати цього аналізу утворили теоретичні основи дослідження та забезпечили емпіричну базу, яка дозволила автору провести глибокий компаративний аналіз практик інституціоналізації лобізму, виявити ключові закономірності трансформації феномену лобізму і та його значення в процесах представництва інтересів та запобігання політичним конфліктам.

Методологічна основа дослідження ґрунтується на системному підході, який передбачає поєднання загальнонаукових (аналіз та синтез, дедукції, індукції, узагальнення, порівняння) та спеціальних (метод соціального конструювання, моделювання, кейс-стаді метод та ін.) методів дослідження. Ключовими методами аналізу є структурно-функціональний та інституційний, які дозволяють розглядати явище лобізму та процес лобіювання в системі забезпечення стабільності та збалансованого розвитку політичного процесу. Інституційний підхід спирається на політико-правовий та порівняльний аналіз, що дозволяє досліджувати динаміку інституціоналізації лобізму та моделі регламентації лобіювання, які віддзеркалюють форми та глибину взаємодії зацікавлених ресурсних груп та держави. Структура політичного простору та форми взаємодії акторів досліджуються також за допомогою акторно-мережевого та структурно-інституційного аналізу. Широкого використання набуває діяльнісний підхід, який дозволяє акцентувати увагу на практичних аспектах реалізації цивілізованого лобізму, а також на

дослідженні лобізму як форми політичної діяльності та соціальної практики. Елементом системного аналізу є аксіологічна парадигма дискурсу щодо демократичної цінності лобізму як організації представництва груп та вирішення конфліктів інтересів. Процес політичного визнання суспільної цінності лобізму як медіативної практики вирішення конфліктів призвів до трансформації сприйняття лобістської діяльності від низькорепутаційної до високопрофесійної, де поняття «лобізм» отримало нову змістовну якість через інтерпретацію його як «інструменту інституціоналізації конфлікту груп», «форми публічних відносин», «засобу боротьби з корупцією», «форми комунації з громадськістю», «технології управління». Трансформації інтерпретації якості процесу лобіювання, що призвели до формування феномену «лобізму», досліджуються завдяки феноменологічному підходу.

За результатами роботи Євченко Р. І. вдалося досягти поставленої в дисертаційному дослідженні мети «виявлення сутності процесу інституціоналізації лобізму як конвенційної системи практик представництва груп інтересів та врегулювання політичних конфліктів».

Дисертанту вдалося систематизувати та узагальнити концептуально-теоретичні підходи до тлумачення понять «лобізм» та «лобіювання»; визначити практики політико-правового закріплення цих понять у процесі інституціоналізації; дослідити формування теорії «політичного лобізму» як «теорії раціональної дії»; з'ясувати наслідки процесу інституціоналізації лобізму, зокрема в аспектах егалітаризму, ефективності практик реалізації інтересів груп та ліквідації корупції. Дисертантом розглянуто трансформацію методологічних підходів до дослідження лобізму в контексті розвитку політичного дискурсу та застосування аксіологічної парадигми; визначено зміни в логіці інтерпретації процесу лобіювання, що обумовили визнання феномену «лобізму» та його потенціалу в умовах демократичного транзиту та інституційної кризи. Євченко Р. І. вдалося визначити ефективність як традиційних, так і новітніх практик регулювання лобізму, оцінити потенціал лобізму як механізму демократичного представництва та контролю, розкрити

причини розгортання функцій лобізму та наслідки його професіоналізації, а також роль держави у впровадженні стандартів інституціоналізації лобізму. Дисертантом досліджено стан розвитку інституціоналізації лобізму за допомогою методу «кейс-стаді»; проаналізовано ефективність практик політико-правового регулювання лобізму в контексті інституційного та неоінституційного підходів; обґрунтовано стратегічні пріоритети становлення інституту лобізму в Україні в умовах євроінтеграції; виокремлено основні тенденції розвитку міжнародного співробітництва територіальних громад України.

Наукова новизна одержаних результатів визначається метою та завданнями дослідження та полягає в наступному:

Уперше:

- встановлено діалектичний зв'язок між процесами демократичного транзиту, інституційної кризи та розширенням функцій лобізму, які детерміновані практиками «раціональної дії груп»;
- визначено, що інтерпретація процесу лобіювання в умовах демократичного транзиту та інституційної кризи отримала раціонального обґрунтування в межах аксіологічної парадигми. Традиційні оцінки лобізму в межах шкали «ефективність-результативність» доповнені критеріями «рівності» та «справедливості», що дозволяє тлумачити лобізм як інститут демократичного представництва та врегулювання конфліктів за умов дотримання стандартів інституціоналізації та регламентації;
- встановлено процес реконцептуалізації ролі держави в процесі закріплення та регулювання лобістських практик. Амбівалентність державного інтересу щодо лобістських практик проявляється в: запереченні нерегламентованих практик лобіювання як тіньових та низькорепутаційних та, одночасно, підтримки процесу інституціоналізації лобізму з метою використання його медіативного демократичного потенціалу, практичного досвіду впорядкування плюралізму, який дозволяє підвищити адаптивність політичної системи;

- визначено зміни в інтерпретації лобізму в умовах інституціональних трансформацій. Якщо первісні практики інституціоналізації лобізму передбачали створення структур лобіювання з метою ефективної взаємодії з інститутами держави, то неоінституційні практики передбачають інкорпорацію лобістських структур в формалізовану систему публічних інститутів влади та управління.

Уточнено та доповнено:

- концептуально-теоретичні підходи стосовно тлумачення понять «лобізм» та «лобіювання», які, відповідно, представлені як багатоскладове явище комунікації, представництва та узгодження, та мультифункціональний процес, що включає реалізацію інтересу;
- чинники професіоналізації лобістської діяльності внаслідок розвитку економіки, попиту на посередницькі функції, зменшення ролі ідеологічно забарвлених громадських структур (партій) та впровадження стандартів інституціоналізації лобізму;
- інтерпретації теорії політичного лобізму, яка амбівалентно розвивається в межах елітаризму та егалітаризму, що на практиці, відповідно, проявляється в існуванні корпоративної та плюралістичної моделей регулювання лобіювання;
- дослідження ефективності традиційних та новітніх практик регулювання лобізму, що розвиваються від латентних низькорепутаційних форм реалізації інтересу через формування механізмів професійної інформаційної сигналізації (переконання) до форм законодавчої співпраці через законодавче субсидування;

Набуло подальшого розвитку:

- особливості процесу формування теорії «політичного лобізму» як «теорії раціональної дії» через новітні тлумачення теорій «політичного інтересу», «політичного плюралізму», «загальної теорії груп», «плюралістичної теорії розвитку впливових груп», «теорії зацікавлених груп», «теорії суспільного вибору» та інших;

- еволюцію практики політико-правового регулювання лобіювання через дослідження регіональних та національних моделей та сучасних стандартів інституціоналізації лобізму;
- специфіку закріплення понять «лобізм» та «лобіювання» в процесі інституціоналізації, що віддзеркалює еволюцію традиційних моделей політико-правового регулювання, що сформувалися в унікальних соціально-політичних умовах;
- класифікацію лобізму та форми лобіювання з урахуванням специфіки зацікавлених груп та їх взаємодії з органами публічної влади та управління;
- відповідність потенціалу лобізму, як механізму пошуку компромісу між групами з різними ресурсними можливостями, вимогам демократичного представництва в умовах «інституційного склерозу»;
- процес розробки політико-правового регулювання практик лобізму в країнах з різним досвідом визнання цінності лобіювання із застосуванням методу «кейс-стаді»;
- стратегічні пріоритети становлення інституту лобізму в Україні в умовах євроінтеграції;

Практичне значення одержаних результатів визначається їх науковою новизною та полягає у можливості їх застосування в практичній роботі державних органів, місцевих органів самоврядування та неурядових структур для дослідницьких, освітніх та прикладних цілей. Практичне значення дослідження має широкі перспективи застосування. Воно відкриває нові горизонти для розуміння ролі лобізму як засобу політичного впливу і врегулювання конфліктів на різних рівнях влади. Результати дослідження можуть бути використані державними органами, місцевими органами самоврядування, а також неурядовими структурами для підвищення ефективності політичного процесу. Застосування результатів дослідження може допомогти політичним акторам формувати збалансовані та ефективні стратегії для вирішення конфліктів, підвищити прозорість і відкритість політичного процесу. В освітній сфері результати дослідження можуть бути

інтегровані у навчальні програми з політології, соціології, права та управління державою. На основі дослідження можуть бути розроблені спеціальні курси: «Лобізм у політичних процесах», «Практики взаємодії з органами публічної влади та управління». Дослідження вносить важливий вклад у розвиток політичних наук та може стати основою для подальших наукових розвідок у цій галузі.

Апробація результатів дослідження Результати та висновки дисертаційного дослідження обговорювались на засіданнях кафедри міжнародної політики, на науково-методичних семінарах і наукових конференціях Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». Результати дослідження оприлюднювались на регіональних, всеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференціях і семінарах, серед яких: Всеукраїнський круглий стіл на тему «Людина має право: соціально-гуманітарний дискурс у контексті реформаційних процесів в Україні» (18 листопада 2021 р., м. Одеса, ОДУВС); Восьма Всеукраїнська науково-практична конференція «Методологічні читання «Розвиток політичної науки в Україні: сучасні методологічні тренди та практичні виміри (пам'яті професора Валерія Миколайовича Денисенка)» (10 грудня 2021 р., м. Львів, Львівський національний університет імені Івана Франка); Всеукраїнський круглий стіл «Трансформація українського суспільства в цифрову еру» (25 берзня 2022 р., м. Одеса, НУ «ОЮА»); Міжнародна науково-практична конференція «Міжнародне співтовариство та Україна в сучасних глобальних цивілізаційних процесах: актуальні економічні, політико-правові, безпекові та соціально-гуманітарні аспекти» (18-19 квітня 2023 р., м. Ужгород, УжНУ); III Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Сучасні політичні процеси: глобальні та національні виміри». Сучасні політичні процеси: глобальний та національний виміри=Modern political processes: global and national dimensions (30 листопада 2023 р., м. Одеса, НУ «ОЮА»); V Всеукраїнська науково-практична

конференція «Політичні трансформації сучасного суспільства». (22 лютого 2024, м. Полтава, ПДАУ).

Основні ідеї, положення та висновки дисертації викладені автором у 10 публікаціях, 4 з яких надруковані у вітчизняних фахових наукових виданнях із політичних наук, 6 – тези виступів на науково-практичних конференціях.

Публікації відповідають вимогам п. 11 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 167 від 6 березня 2019 року.

Наукові праці,

в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Євченко Р. І. Інституалізований лобізм, як конвенціональна практика політичної участі. *Політичне життя*. 2022. № 4. С. 31 – 37. DOI 10.31558/2519-2949.2022.4.4
2. Євченко Р. І. Феномен лобізму: інтерпретація природи і моделі організації діяльності. *Міжнародні та політичні дослідження*. 2022. № 35. С. 157 – 169. DOI: <http://dx.doi.org/10.18524/2707-5206.2022.35.263730>
3. Євченко Р. І. Інституціоналізація лобізму як політика забезпечення представництва інтересів в Європейському Союзі. *Політікус*. 2023. № 2. С. 28–38. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2023-2.4>
4. Євченко Р. І. Лобізм в Україні: регулювати не можна заборонити. *Політікус*. 2024. № 1. С.15-20. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2023-6.3>

Наукові праці,

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Євченко Р. І., Наумкіна С.М. Інструменталізація лобізму в діяльності інститутів громадянського суспільства. *Людина має право: соціально-гуманітарний дискурс у контексті реформаційних процесів в Україні: матеріали круглого столу*, 18 лист. 2021 р. Одеса: ОДУВС, 2021. С. 106 – 110.

6. Євченко Р., Манасарян А. Теорія зацікавлених груп в політичному аналізі лобізму. *VIII Методологічні читання – Розвиток політичної науки в Україні: сучасні методологічні тренди та практичні виміри (пам'яті професора Валерія Миколайовича Денисенка): Матеріали восьмої Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Львів, 10 грудня 2021 р.) / За наук. ред. д. політ. н. Г.В.Шипунова; відп. за вип. А.М. Сабара, Г.В. Іленьків. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2021. С.75 – 77.
7. Євченко Р. І. Феномен лобізму в процесах врегулювання політичних конфліктів. *Трансформація українського суспільства в цифрову еру: матеріали Всеукраїнського круглого столу* (м. Одеса, 25 березня 2022 р.) / відп. ред. Ю. І. Шмаленко ; каф-ра соціології НУ «ОЮА». Одеса, 2022. С. 45 – 50.
8. Євченко Р. І. Лобізм: сучасні тенденції сприйняття, визнання та інституціоналізації. *Міжнародне співтовариство та Україна в сучасних глобальних цивілізаційних процесах: актуальні економічні, політико-правові, безпекові та соціально-гуманітарні аспекти: матеріали доповідей. Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Ужгород, 18-19 квітня 2023 року) /за заг. ред.: М.М. Палінчак, М.М. Король, В.В. Химинець. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2023. 500 с. С. 377–383.
9. Євченко Р. І. Регулювання лобізму в країнах Східної Європи: кейси Польщі, Литви, Латвії. *Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Сучасні політичні процеси: глобальні та національні виміри». Сучасні політичні процеси: глобальний та національний виміри=Modern political processes: global and national dimensions* : матеріали III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Одеса, 30 листопада 2023 р.) / за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса, 2023. С. 151–158.
URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle>
10. Лобіювання в Україні: перехід від неформальних практик до законодавчої регуляції. *Політичні трансформації сучасного суспільства. Збірник*

матеріалів V Всеукраїнської науково-практичної конференції. 22 лютого 2024, м. Полтава. Полтава: ПДАУ, 2024. Полтава: ПДАУ, 2024. С. 321-329

II. Рекомендувати дисертацію Євценка Романа Ігоровича на тему «Інституціоналізація лобізму в процесах врегулювання політичних конфліктів», поданої на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 052 «Політологія» для подання до захисту у разовій спеціалізованій вченій раді.

Рекомендувати утворити в Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» разову спеціалізовану вчену раду для прийняття до розгляду та проведення захисту дисертації «Інституціоналізація лобізму в процесах врегулювання політичних конфліктів» здобувача третього рівня освіти Євченко Романа Ігоровича IV року навчання та призначити:

головою разової спеціалізованої вченої ради доктора політичних наук, професора Гедікову Н.П.

рецензентами:

доктора політичних наук, професора, професора кафедри політичних наук і права ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» Музиченко Г. В.;

кандидата політичних наук, доцента, доцента кафедри політичних наук і права ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» Пронозу Інну Іванівну;

офіційними опонентами:

доктора політичних наук, професора, професора кафедри політології Одеського національного університету імені І.І. Мечникова Узун Ю. В.;

доктора політичних наук, професора, професора кафедри п

Результати голосування щодо затвердження Висновку та рекомендації до захисту дисертації:

«за» – 18

«проти» – 0

«утрималися» – 0

Рішення прийняте одногосно

Головуючий на засіданні кафедри –
доктор політичних наук, професор

Наталя ГЕДІКОВА

Секретар кафедри

Тар'я ВАРІЧЕНКО

